

Tilburg University

Over enige nieuwe economische litteratuur (III)

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1940

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1940). Over enige nieuwe economische litteratuur (III). *Maandschrift Economie*, 5(8), 394-401.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Over enige nieuwe economische litteratuur III

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

De verbinding tussen het beschrijvend-historisch gedeelte en het constructieve gedeelte van zijn beschouwingen ¹⁾ legt van Cleeff door de opstelling van een werkhypothese, die, afgeleid uit de in het eerste gedeelte beschreven beginselen en feitelijke strevingen, de grondslag bedoelt te zijn voor de opbouw van het sociaal-economisch stelsel, dat den schrijver als het juiste voor de geest staat. De elementen van deze werkhypothese zijn aan het einde van het vorige artikel ²⁾ over dit onderwerp reeds aangegeven. Er is aan de constructieve hoofdstukken veel werk besteed. Uit de worsteling van de zoekende en denkende geest met de problemen, die van alle kanten oprijzen tegenover de ideale constructie, blijkt de ernst, waarmee de schrijver de taak, die hij zich stelde, heeft aangevat. Het resultaat van deze worsteling is moeilijk kort weer te geven, al geeft de schrijver herhaaldelijk zelf samenvattingen. Ter typering van de voorstelling, die de schrijver zich maakt van de nieuwe maatschappij, kan echter het volgende citaat dienen, ontleend aan een hoofdstuk, dat „Synthese” tot opschrift heeft en dat mede een vergelijking van de geschilderde komende periode met vroegere tijdperken bevat. „Samenvattend kan men dus zeggen: de komende periode behoort in menig opzicht te gelijken op een synthese tussen de beste elementen van Middeleeuwen en 19de eeuw. Middeleeuwen — 19de eeuw — gewenste nieuwe periode; dat is: gemeenschapsgedachte — persoonlijkheidsgedachte — gemeenschap van persoonlijkheden; dat is: statische orde — ongeleide dynamische groei — geleidelijke en geordende groei; dat is: religieuze basis — aanbidding der techniek — zich van de techniek als instrument bedienende theocratische cultuur; dat is: renteverbod — heerschappij van de rentabiliteit — wel rente-calculatie, geen rente-inkomens. Zo kan men

¹⁾ Ed. van Cleeff: Sociaal-economische ordening.

²⁾ Zie: Economie bl. 171—173 van deze jaargang.

wel meer dergelijke formules opstellen; daarbij houde men echter in het oog, dat deze slechts met de nodige voorzichtigheid mogen worden gehanteerd. Dit reeds daarom, omdat de oude elementen nooit ongewijzigd in de nieuwe orde en geest zullen overgaan; zo was bijv. de religieuze basis der Middeleeuwen een Rooms-Katholieke, terwijl die der nieuwe orde een Eucumenische behoort te zijn. Maar bovendien behoort de nieuwe periode ook een aantal kenmerken te bezitten, die de vroegere perioden niet of vrijwel niet kenden. Als zodanig noemen wij vooral het nationalisme, het gebruik der sociale wetenschappen en het plan-element".¹⁾ Op de formules en de juistheid van de daarin tot uiting gebrachte tegenstellingen zullen we thans niet ingaan. We wensden het citaat alleen te gebruiken, om de vraag te motiveren, die voortdurend bij de lezing opkomt: is het mogelijk een dergelijke ontzagwekkende synthese te concipiëren en tot een bereikbare „werkhypothese", in de zin van een wel ideale, maar toch na te streven, maatschappelijke constructie te maken. De heer van Cleeff, die zich wel degelijk bewust is van de menselijke onvolkomenheid en derhalve een blijvende kloof ziet tussen zijn concept en wat de strevende mensheid ervan zal verwachten, wenst anderzijds ons ook geen utopie voor te toveren. Zijn concept moet derhalve voldoen aan de normen van objectieve doelmatigheid: principieel verantwoord en economisch verwerkbaar. Bij de principiële verantwoording vanuit wijsgerige en theologische grondslagen neemt de schrijver bewust een syncretistisch standpunt in. Hoe de samenvoeging van wijsgerige en religieuze opvattingen van geheel verschillende herkomst tot een synthese kan voeren, welke de schrijver blijkbaar beoogt, is niet duidelijk, daar syncretisme toch een werkelijke synthese uitsluit. Ik heb echter de indruk, dat, wat de schrijver onder syncretisme wil verstaan, er onschuldiger uitziet dan de gebruikelijke omschrijving van dit begrip luidt. Hoewel men immers bij de gedetailleerde toepassingen van de criteria, die de schrijver aan een sociaal-economisch stelsel aanlegt, wel eens stoot op uitspraken, die in beginsel niet verenigbaar zijn, — er zijn nu eenmaal beginselen, die anti-thetisch tegenover elkaar staan — is de schrijver bij de opstelling der sociaal-ethische

¹⁾ Ed. van Cleeff: als boven, bl. 370—371.

hoofddlijnen er wel in geslaagd zodanige elementen samen te nemen, dat ze elkaar principieel niet in de weg behoeven te staan. Om het hoge ideaal, dat de schrijver voor ogen staat, te bereiken, zijn nieuwe, godsdienstig herboren mensen nodig: bijzondere werking van Gods genade. Staande voor het geheim der genadewerking, verstomt bij den beoordelaar elke vraag naar de praktische verwerkelijkingmogelijkheid van het geschetste ideaal: met de middelen der wetenschap is deze niet te beantwoorden. Dat is, op zich zelf genomen, anders bij de vraag naar de verwerkelijkheid van de *economische* gedachten. Ik zeg, op zich zelf genomen: want over de concrete voorstellen van den heer van Cleeff lijkt het mij niet mogelijk een afdoend oordeel te geven. De schrijver wijst er overigens zelf op, dat in het economisch gedeelte, waarin enkele lijnen van planhuishouding en van verdeling worden getrokken, essentiële punten niet of slechts vluchtig behandeld zijn en gereserveerd worden voor een volgend boek, dat niet de sociaal-ethische, maar de economische problemen in het bijzonder zal behandelen. De gedachte, dat het wellicht beter ware geweest, indien het voorgestane stelsel eerst economisch ware geschetst en gefundeerd, heb ik in een vorig artikel reeds geuit. Maar belangrijker is nog de vraag, dunkt me, of dergelijke economische bespiegelingen als van Cleeff houdt, voldoende reëel fundament hebben, zolang we nog zo weinig weten van de economische ervaringen, opgedaan met de niet-kapitalistische economische stelsels. De taak, die deze schrijver zich heeft gesteld: de constructie van een volledig sociaal-ethisch en economisch verantwoord stelsel en dat gedetailleerd uitgewerkt, is m.i. te ruim geweest. Wanneer van Cleeff te recht constateert, dat sommige schrijvers over de economische problematiek der geordende maatschappij wel de oplossing benaderen, maar nog niet tot een volledige theorie zijn kunnen geraken ¹⁾, dan is daarvan, naar ik meen, de reden, dat voor een realistische opzet en uitbouw der theorie meer kennis nodig is van de ervaring met de niet-kapitalistische economische stelsels. Zonder economische ervaring geen realistische economische theorie.

¹⁾ Ed. van Cleeff: als boven, bl. 197.

Het is in dit verband dan ook van groot belang, wat *Prof. Dr. J. A. Veraart* in zijn Delftse dies-rede over: *De Realistische School in de Economie* heeft gezegd over de huidige taak der theoretische economie. Aan deze om verschillende redenen zeer belangrijke rede worde thans de aandacht gewijd. De betekenis van deze rede zie ik hierin, dat ze meer is dan een voordracht over een wetenschappelijk onderwerp, die een rector magnificus te houden heeft bij de jaarlijkse herdenking van de geboortedag van een hogeschool: ze is een samenvatting van een bijna dertigjarige wetenschappelijke arbeid en een program van de toekomstige arbeid, voorgehouden vooral aan hen, die een meer realistische beoefening der economie voorstaan dan het verleden vaak te zien gaf. Daar mijn schets van de hoofdmomenten in de ontwikkeling van Veraart's arbeid op het gebied der theoretische economie nog van vrij recente datum is ¹⁾, wil ik de hier aangekondigde rede thans vooral in haar qualiteit van program bezien. Zonder omhaal en aanloop zetten de programmatische eerste zinnen in, die het gehele betoog zullen dragen: „Niet de wetenschap dicteert aan de verschijnselen hun weg: het zijn de verschijnselen, die voor de wetenschap haar wegen bepalen. Het is telkens opnieuw de hoofdzonde der Economie geweest, dat zij deze aristotelisch-thomistische wijsheid uit het oog verloor”.²⁾

Dit is een veroordeling niet alleen van die richtingen in de economie, welke bewust afstand deden van een poging tot een verklaring der economische werkelijkheid om wille van de voorkeur voor een formeel-wettelijk gesloten systeem, als ook van die richtingen, die steeds bleven werken met vooropstellingen en voorwaarden, die ooit een voorbijgegangene economische werkelijkheid hadden benaderd, maar niet meer pasten op een nieuw geworden werkelijkheid. Men zou de economie-beoefenaren onrecht doen, indien men niet erkende, dat er steeds onder hen zijn geweest, die de ogen open hadden voor de economische realiteit. Dat neemt echter niet weg, dat de andere richtingen geruime tijd en in belangrijke mate het overwicht hadden. Meer dan één reden zou daarvoor wellicht kunnen worden aangehaald. De meest algemene verklaring ziet Veraart echter hierin, dat men geen oog had voor de bij-

¹⁾ Prof. Dr. J. A. Veraart als economist. Roeping, 13e jg., bl. 425—445.

²⁾ Prof. Dr. J. A. Veraart: *De Realistische School in de Economie*, bl. 3.

zondere aard van het economisch object en wel vooral dat deel van het object, dat hij bestempelt als onherleidbaar menselijk handelen. Hoe fataal deze fout van te ver gaande abstractie — immers abstractie van de wezenlijke eigen aard van het doelmatig economisch handelen — voor de ontwikkeling van de economie ook is geweest, het lijkt me toch te algemeen, om daaraan alleen reeds toe te schrijven, dat met de bestaande theoretische constructies de weg in de opgekomen niet-kapitalistische stelsels niet kon worden gevonden en deze stelsels te voorbarig als economisch niet mogelijk werden afgewezen. Naast deze grondfout dragen ook andere fouten daarvan mede de schuld, met name de overschatting van de individuele, ongebonden vrijheid in het economisch handelen. Ook die theoretische constructies en schema's immers, die uit de economische realiteit werden afgeleid, kenden alleen maar de realiteit van het vrije, kapitalistische stelsel en waren in sterkere mate dan men zich vaak bewust was, gebonden aan de voorwaarden van dit stelsel. Voorwaarden, waarvan men de tijdelijke en relatieve aard niet voldoende inzag en die men als absolute en blijvende grondslagen van elk economisch handelen hanteerde, zonder welke elk economisch handelen op de duur onmogelijk zou zijn. Pogingen, om te onderscheiden tussen blijvende en veranderlijke elementen in het economische leven, hebben vanaf het midden der 19e eeuw niet ontbroken. Maar de proef op de som, of de onderscheiding juist gelegd was, kon bij gebrek aan andere verwerkelijkte systemen buiten het kapitalistische niet worden genomen. Bij gemis aan de toetssteen der empirie moesten deze pogingen grotendeels bespiegeland blijven. En wanneer men dan bij deze bespiegelingen met miskennis van de eigen aard van het menselijk handelen een causaliteit en wettelijkheid in het economisch leven veronderstelt, die met de aard van het doelmatig menselijk handelen geen rekening houdt, en ontleend is aan de exacte wetenschappen of aan de 18e eeuwse natuurrechtsleer, dan is het onvermijdelijk, dat de wordende realiteit, die langs de veronderstelde causaliteit heen gaat, problemen oproept en moeilijkheden schept, die men niet kan verklaren noch oplossen. Klaar en scherp heeft Veraart dit aangewezen en te recht vraagt hij alle aandacht voor het ervaringsfeit, dat naast het kapitalistische stelsel moderne en gebonden economische systemen van het communisme, nationaal-socialisme, fascisme

en publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie mee strijden om de organisatie en de beheersing van de menselijke welvaart. Onbevooroordeelde wetenschap mag deze verschijnselen niet negeren en moet integendeel van de nieuwe realiteit profiteren, om de oude theorie te toetsen aan het nieuwe. Herhaaldelijk heb ik reeds geschreven — en ik doe dit thans weer —, dat ik allerminst deel de mening van hen, die, blijkbaar verbijsterd door de zo andere werkelijkheid dan waarvan zij in hun ivoren toren droomden, beweren, dat de oude economie van vorenafaan zou moeten worden herbegonnen. In de wetenschap, die is als een schat van oude en nieuwe inzichten, geldt ook, wat in de evangelische parabel gezegd wordt van den goeden schriftgeleerde en leermeester, die vergeleken wordt met een huisvader, die in zijn schatkamer zorgvuldig bewaart en naar noodzaak en behoeven daaruit te voorschijn haalt oud en nieuw, „qui profert de thesauro suo nova et vetera”. En om een recente uitspraak aan te halen, die rechtstreeks betrekking heeft op oud en nieuw in de economische wetenschap, wijs ik met instemming op een zinsnede uit de presidentiële rede van Jacob Viner bij de opening van de jongste jaarvergadering van de American Economic Association: „I content merely that there is life in the old dogmas yet. I concede that new light is needed and all that I ask is that our minds be kept open to acceptance, strictly and only on their merits, of both the old lights and the new”¹⁾. De scherpte, waarmee Veraart veelal zijn kritiek op oude leerstukken formuleert, moet ons niet doen vergeten, dat de oudere theorieën ook voor hem talrijke leringen en elementen van blijvende waarde bevatten.

Als taak wordt aan de economie gesteld het realistisch en het doelmatig-critisch onderzoek van de genoemde economische systemen. Wanneer deze systemen vanuit eenzelfde oogpunt kunnen worden onderzocht en wanneer ze onderling vergeleken kunnen en moeten worden, dan dienen ze toch naast hun specifieke onderscheid ook iets gemeenschappelijks te hebben, iets, dat hen onderling verbindt. Nu kan na een realistisch onderzoek der systemen blijken, dat meerdere onderlinge verbindingsmogelijkheden gegeven zijn, meerdere punten van overeenkomst in de oplossing der economische pro-

¹⁾ The American Economic Review. Vol. XXX no. 1, bl. 14.

blemen. De theoretische economie heeft op grond van redenering enkele fundamentele eisen opgesteld, waaraan elk economisch systeem zou moeten voldoen en waarin derhalve een gemeenschappelijke basis van alle systemen zou kunnen worden gevonden. Veraart gaat daaraan voorbij en wijst als het verbindingspunt aan, dat al deze systemen beschikken over, maar tevens gebonden zijn aan het bevredigingsmiddelenfonds, het reële fonds van voortbrengingsmiddelen en gebruiksmiddelen, waaruit de mensheid leeft. De organisatie van de voortbrenging en de verdeling van het voortgebrachte zó, dat de grootst mogelijke welvaart daaruit resulteert, vormen het probleem, waarvan in elk economisch systeem met eigen middelen de oplossing wordt nagestreefd. Vóór alles — en deze gedachte is een kerngedachte van Veraart's economisch werk — is het bovengenoemde vraagstuk een vraagstuk van organisatie, bewuste organisatie. Niet de in (veronderstelde) vrije concurrentie tot stand gekomen prijs is leidend, maar de organisatie is de leidende factor, die zich, waar nodig, van de prijs als een der middelen bedient. Het zal een voor theorie en praktijk belangwekkend hoofdstuk worden, dat op grond van bestudering der verschillende economische systemen zal leren, welke van de door de prijs in de vrije maatschappij vervulde functies door organisatorische maatregelen in de gebonden systemen worden overgenomen en met welke resultaten, en voor welke functies ook in de gebonden systemen de prijs op grond van de opgedane ervaringen nog noodzakelijk is. Ook theoretici, die aan de prijs niet meer dan een instrumentale functie toekennen, zijn op grond van redenering uit de wezenlijke aard van het economisch probleem en uit het specifieke karakter van een economische oplossing, die noodzakelijk en steeds inhoudt afweging van offers en opbrengsten, tot nu toe algemeen tot de conclusie gekomen, dat de prijs dan toch steeds is een onmisbaar instrument en hebben daaruit organisatorische eisen geconstrueerd voor het behoud ener prijsvorming.

Bij mijn weten is deze mening door de uit de gebonden systemen bekende feiten niet weerlegd. Bij voortgaand empirisch onderzoek van wellicht ogenschijnlijk anders luidende feiten, zal het van het grootste belang zijn schijn en werkelijkheid te onderscheiden.

Het program, dat Veraart in zijn rede aan de economie

heeft voorgehouden: het realistisch en doelmatig-critisch beschouwen van de moderne economische systemen, is zonder twijfel van het grootste belang en aantrekkelijk. Het houdt daarenboven een zo veelzijdige problematiek in, dat, wanneer de onderzoekingen geen moeilijkheden ervaren, die buiten de aard van het object liggen, er bezieling vanuit kan gaan voor economische onderzoekers van verschillende aanleg en belangstelling. Men moet zich zeker hoeden, om de hier gestelde taak te onderschatten, maar tevens erkennen, dat het de plicht is der economie deze taak met alle kracht aan te grijpen en door alle moeilijkheden heen tot een goed einde te brengen. Voor beide beschouwingen toch: de realistische, die de vergroting en verdieping van het inzicht in de economische realiteit beoogt, en de doelmatig-critische, die de economische systemen wil beoordelen naar hun economische doelmatigheid, heeft de economie mee te helpen aan de voortdurende opbouw en verbetering van de menselijke welvaart. Een samenvatting van de geleidelijk gegroeide economische inzichten van Veraart en een program heb ik deze rede genoemd; in beiderlei opzicht moge haar een aandachtige bestudering ten deel vallen.